

Otvorený dialóg s kultúrou

Liba, P.: Kultúrnosť vzdelávania (Výber zo štúdií, príhovorov, rozhovorov a dokumentov z rokov 1990-1999), Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra 1999, 218 s.

Liba, P.: Otvorené návraty, End, Nitra 2001, 180 s.

Peter Liba (1931) zastáva v slovenskej literárnej vede špecifické a výnimočné postavenie, ktoré vyplynulo z tvorivého a mnohostranného okruhu jeho vedeckých a pedagogických aktivít, ktorými sa od začiatku 60-tych rokov minulého storočia úspešne prezentoval slovenskej a českej kultúrnej verejnosti. Svoje začiatky spojil s bibliografickým a editorským pôsobením v Matici slovenskej, z čoho neskôr využil najmä textologickú presnosť a širokú heuristickú bázu, ktorá sa stala odrazovým mostíkom pre jeho teoretické práce z oblasti literárnej komunikácie. V 70-80-tych rokoch bolo už zrejmé, že sa paralelne po boku Mika, Popoviča a i. vlastnou cestou postupne formuje ďalšia osobnosť, tematicky síce rovnako orientovaná, ale otvorenejšia, a tak interdisciplinárnejšia a tiež viac literárnohistoricky zameraná. Liba sa postupne prepracoval od editorského záujmu o dejiny slovenskej literatúry a cez zmapovanie ľudovej literatúry na Slovensku v 19. storočí k ucelenej koncepcii masovej a populárnej kultúry a k tomu pridal viaceré medziodborové presahy k semiotike, hermeneutike, folkloristike, religionistike a tiež kulturológii.

V posledných dvoch monografiách *Kultúrnosť vzdelávania* a *Otvorené návraty* môžeme spoznať Libu „tradičného“, ale aj „inovačného“, pretože predstavujú dynamické posunutie jeho profesionálnej orientácie. Literárneho vedca iba navonok vystriedal univerzitný pedagóg, ktorý vo vysokej funkcii rektora systematicky sledoval otázky vzdelávania, vedeckej morálky a všeobecnej kultúrnej politiky. Domnievam sa, že Liba ideálnym spôsobom spája ergocentrické (v popredí jeho záujmu stále zostáva literárny text) a kultúrocentrické, resp. antropologické chápanie (literatúra a kultúra ako základ humanistických ideí) literárnej vedy, a to tým, že od dôkladného výkladu a interpretácie textu prechádza k reflexiám o ľudskej dimenzii kultúry, k reflexiám o ontologickej podstate individuálneho a kolektívneho bytia.

Prvá kniha *Kultúrnosť vzdelávania* zahŕňa články, rozhovory, príhovory, ale aj rukopisné koncepty z obdobia 90-tych rokov, keď Liba pôsobil v akademických funkciách dekana (do r. 1993) a potom rektora Vysokej školy pedagogickej (1993-96) a rektora novo vybudovanej Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (1997-99). Jednotlivé texty spája úsilie vytvoriť modernú univerzitu mimo hlavného centra, a to ako plnohodnotnú nositeľku vedecko-výskumných aktivít, ale aj všeludských ideí. Viac ako o ekonomické fungovanie univerzity mu išlo o jej duchovný a axiologický rozmer, o snahu zabezpečiť nielen vedecké a pedagogické poslanie univerzity, ale deklarovať a realizovať jej skutočný zmysel vyplývajúci z celoživotného vzdelávania a prehlbovania morálky a kultúrnosti. Liba sa aj v úradných textoch prejavuje ako skúsený rétor, zvolil si dialogický štýl, v ktorom sa snaží aj citovo kontaktovať s predpokladaným adresátom.

Kniha je štruktúrovaná do piatich častí, ktoré majú obsahovo väčšinou oficiálny, úradný charakter. Prvá časť prináša štatutárny a informatívny profil novej univerzity.

Pozornosť si zaslúži najmä posledný text *Nové poznatky o vzdelávaní*, v ktorom sa Liba zamýšľa nad stavom vysokoškolských učebníc a pokúša sa určiť ich účinnú recepčnú stratégiu. Druhú časť tvoria slávnostné príhovory, väčšinou prednesené pri príležitosti inaugurácie alebo zahájenia školského roku. Tretia časť, pomenovaná *Čas rozhodovania*, ktorá má najviac „literárny“ charakter, zachytáva fenomén Maticе slovenskej, zameriava sa na teóriu bibliografie – bádateľ tu v štúdií Okrajové poznámky k centru načrtáva projekt retrospektívnej národnej bibliografie. Táto časť ďalej obsahuje medailóny alebo eseje venované J. Ch. Korcovi, V. Mináčovi, M. Rúfusuvi, Jánovi Pavlovi II., Š. Durovčíkovi, M. Fedorovi, J. Števčekovi a J. Kopálovi. Práve u posledných dvoch Liba vyzdvihuje tvorivosť a dynamickosť osobnosti, schopnosť prežívať (a nielen registrovať) literárnu skutočnosť ako vedomé hľadanie neznámeho a neopakovateľného. V tomto ocenení literatúry ako ľudského príbehu neopakovateľnej skúsenosti (s. 140) sa prejavuje Libovo antropologické myslenie, ktoré sa snaží byť pokorným sprostredkovateľom morálnych a kultúrnych hodnôt. Štvrtá časť obsahuje päť rozhovorov z obdobia 1993-99 a piata prináša niekoľko dokumentov pracovných návrhov týkajúcich sa napr. nerealizovaného návrhu na vytvorenie Slovenskej katolíckej univerzity alebo úspešne plneného programu rozvoja Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

V druhej monografii *Otvorené návraty* sa Liba vracia po predchádzajúcom tematickom „odbočení“ opäť k literatúre. Myšlienково nadväzuje na knihu *Dostredivé priestory literatúry* (1995), vychádzajúcu z tézy – v súlade s trendom signalizovaným v *Kultúrnosti vzdelávania* –, že literatúru môžeme pochopiť iba ako fakt duchovnej kultúry, či už univerzitného, alebo národného rozmeru. V úvodnom slove (s. 5-7) sa Liba priznáva k heideggerovskej inšpirácii „prestáňovať sa do svojich vlastných počiatkov“, tzn. realizovať otvorené sondy „do tých vrstiev slovenskej literatúry a kultúry, ktoré odkazujú na zakladajúce, trvalé, oživujúce hodnoty“ (s. 5). A ak spolu s tým tvrdí, že „všetky texty literárnej a kultúrnej minulosti sú vždy v pozícii otvorenej ponuky, v pozícii aktualizovaného príjmu“ (tamtiež), je tu zrejme, aj keď nemanifestovaná, inšpirácia gadamerovskou hermeneutikou a barthesovským chápaním „nulového stupňa rukopisu“. Texty sú aj napriek svojej kanonizovanej štruktúre „otvorené“ novým interpretáciám a dotváraniam semantického zmyslu. Môžeme povedať, že z literárnovedného pohľadu ide z viacerých hľadísk o prácu priekopnícku: 1. Žánrovo predstavuje čitateľsky vyvážený súbor vedeckých štúdií, ale aj príležitostných príspevkov a esejí, čo vzácné dokázal zosúladiť, 2. Liba sa nevracia ani tak ku klasickej literárnej heuristike, ale skôr k historickej poetike a k postupom modernej genológie a komparatistiky (podľa neho princíp porovnávania je základom antropologickej estetiky, ako o nej písal v iných súvislostiach A. Červeňák), 3. Liba rozširuje predmet domácej literárnej vedy o nové prekladové a psychosociálne kontexty, t. j. o aspekty, ktoré sú akoby na okraji tradičného výskumu. Práve v tzv. „okrajových“ sférach slovesnosti (folklór, duchovná tvorba, literatúra pre deti a mládež a pod.) nachádza trvalé hodnoty, ktoré integruje do dejín slovenskej literatúry. Knihu tvorí 18 textov z rokov 1998-99, väčšinou tematicky zjednotených interpretáciami liturgicky duchovne orientovaných diel (biblický žalm, homiletika, katolícka poézia a d.). V štúdií *Mariánska hymnická pieseň Akatist* (s. 41-65) sa prostredníctvom semioticko-štylistických sond zaoberá slovenskou prekladovou analýzou ranokresťanského hymnu. Stať *Dobro a zlo v literárnej reflexii* (s. 84-97)

rozoberá motívy Jóba a satana v poézii V. Mihálíka a J. Tótha. Osobnostný prvok má aj recepčný návrat k filozofovi V. Solovjevovi a k jeho tvorbe, ktorý sa dá chápať ako úvodné poznámky k pochopeniu často obchádzaného východného myslenia a religiózneho mysticizmu. Na metodologický charakter aspiruje tiež štúdia *O (ne-)užitočnosti re-produkcie textu* (s. 66-83), ktorá má v podtexte skrytú polemiku s postmodernou a niektorými intertextuálnymi koncepciami a ktorá zároveň rozoberá teoretickú otázku pôvodnosti a originalnosti diela vo vzťahu k jeho prameňom a mimotextovým vzťahom. Popri teoretických štúdiách súbor prináša aj portréty autorov a literárnych vedcov, ktorí svojou tvorivou činnosťou naplňujú duchovný rozmer literatúry (J. Ch. Korec, E. Tučná, A. A. Baník, M. Leščák a d').

Môžeme povedať, že obe knihy sú potvrdením inšpiratívnosti silnej a mnohostrannej autority, ktorá svojimi vedeckými a pedagogicko-organizačnými aktivitami formuje súčasný profil slovenskej literárnej vedy a kultúry – od textologickej a bibliografickej problematiky cez literárnu históriu a teóriu až k širším otázkam antropológie, estetiky a kultúrnej politiky. Sám Liba v jednom z rozhovorov povedal, že mu ide o širku pohľadu a kontextové videnie súvislostí, nie o knižnú učenosť a encyklopedické zvládnutie problému. Výstižne to charakterizuje autoreflexívny výrok definujúci vlastnú metódu: „Mojim osobným záujmom bolo vždy svedčiť a prihovárať sa, hýbať a myslieť, tvoriť a formovať“.

Anna Zelenková

Človek, umění a literatura

Červeňák, A.: *Začiatky a konce*. Bratislava 2002.

Symbolický a zároveň výstižný a smysluplný je názov novej knihy slovenského rusisty a literárneho vedca Andreje Červeňáka *Začiatky a konce*.

Autor sa opätovne inšpiruje osobnosťou svojho „životne osudového“ ruského spisovateľa F. M. Dostojevského, jehož výrok „Začiatky a konce jsou nám neznámé“, tvoří úvodní slova této útlé publikace. A Andrej Červeňák dodáva – „začiatky a konce súčasná, začiatky a konce konkrétneho človeka, začiatky a konce ľudských aktivít, atď.“ (str. 7).

Kde jsou začátky počátků člověka jako takového? Kde se vlastně začíná člověk? Tyto a další otázky jsou těmi, které si poté autor zcela logicky a oprávněně klade – neboť nic, co existuje, nemůže existovat bez svých prvopočátků, bez své prehistorie. Není myslitelné zřícit se či zbavit se své minulosti, zpřetrhat a narušit kontinuitu – to je jako (obrazně řečeno) vyvrátit strom z jeho místa i s kořeny a odsoudit ho tak k neodvratnému zániku. A to bezesporu platí i o umění a literatuře, jak svými osmi zasvěcenými studii připomíná a dokazuje Andrej Červeňák.

„Uvažujeme o smysle člověka, ale myslíme na kulturu, umění a literaturu večerajška, dneška i zajtrajška, ktorých tvorcom, umeleckým predmetom a recipientom bol, je a zostáva človek“ (str. 8).

Autor se zamýšlí nad problémy, které nejen v oblasti umění a literatury, ale i v celé společnosti existovaly v době „sametové revoluce“, ale vyřešeny nejsou dodnes